RETORIKA NUO VIDURAMŽIŲ IKI ŠIŲ DIENŲ

VIDURAMŽIAI

Krikščionybės propaguotojai retoriką dažnai tapatindavo su sofistika, o plačiąja prasme – ir su pagonybe, kritikavo filosofų diskusijas dėl diskusijų, retorinio išsilavinimo išoriškumą, meno hedonizmą. Krikščionių rašytojų siekiamybė buvo paprasta „žvejų kalba“, Biblijos paprastumas.

VIDURAMŽIAI

Viduramžiais, nors retorikos dėstymo dėl jos reliatyvistinės pažiūros į tiesą, pasaulietiškumo, pagoniškų kalbos puošmenų dažnai būdavo atsisakoma, vis dėlto kaip vienas iš septynių laisvųjų menų, ji išliko mokyklose. Nunyko politinės kalbos. Su krikščionybe, islamu įsitvirtino religinės kalbos, bažnytinė retorika – homiletika (mokslas apie pamokslų esmę, turinį, sudarymą ir sakymą).

VIDURAMŽIAI

Mokymo įstaigose mokomieji dalykai dėstyti lotyniškai, mokymas rėmėsi ir antikine medžiaga. Retorikos mokyta pagal Cicerono traktatus – buvo studijuojami jo retoriniai veikalai, nes Ciceronas buvo vienas svarbiausių iškalbos autoritetų, per jį Europą pasiekė iškalbos teorijos ir praktikos pasiekimai, pirmiausia todėl, kad to meto Vakarų Europa puikiai mokėjo lotynų, ne graikų, kalbą.

Ankstyvųjų viduramžių mąstytojai, ieškodami naujų sąvokų ir racionalių argumentų, polemizuodami su priešininkais, kai ką perėmė iš Antikos retorinio paveldo. Formavosi naujo tipo iškalba kartu su nauja krikščioniškąja filosofija – patristika, kurią kūrė Bažnyčios tėvai.

NUO VIENUOLYNŲ MOKYKLŲ IKI UNIVERSITETŲ

VIDURAMŽIAI

RETORIKA VIDURAMŽIAIS

kai IV amžiaus pirmojoje pusėje krikščionybė tapo oficialia Romos imperijos religija, prireikė sisteminti krikščionybės tiesas. Pirmieji retorikai kaip mokslui pritarti mėgino Minucijus Feliksas, Laktancijus, Paulinas Nolietis, Hilarijus Petavijus. O Klemensas Aleksandrietis, Tertulianas, Augustinas kūrė poleminius, apologetinius traktatus, homilijas (kalbas-pamokslus)

AUGUSTINAS (354–430)

– įtakingiausias krikščionybės teologas, paneigęs politinių ir kitokių kalbų būtinybę, bet nesekęs gana gaja krikščionių tradicija išsižadėti retorikos ir teigęs, kad religija ir teologija pasitelkus gražbylystę padeda pažinti tiesą, Dievą.

Augustinas visada į kalbą, į jos pasaulį žiūrėjo labai rimtai – juk Kristus yra Žodis. Išanalizavus Augustino traktatus, galima teigti, kad jam retorika, būdama susijusi tik su žodžio išraiška, nieko nepasako apie teiginio teisingumą ar klaidingumą ir yra būdinga bet kokiai kalbai. Tad ji negalinti būti pavojinga krikščionims. Jis retoriką stato šalia matematikos, geometrijos, astronomijos ar harmonijos, kadangi ji ugdanti sielą – ja pasireiškia protingumas, ji ruošia sielos sugrįžimą pas Dievą.

Mąstytojas puikiai išmanė antikinės retorikos palikimą, kurį derino prie besiformuojančios viduramžių retorikos.

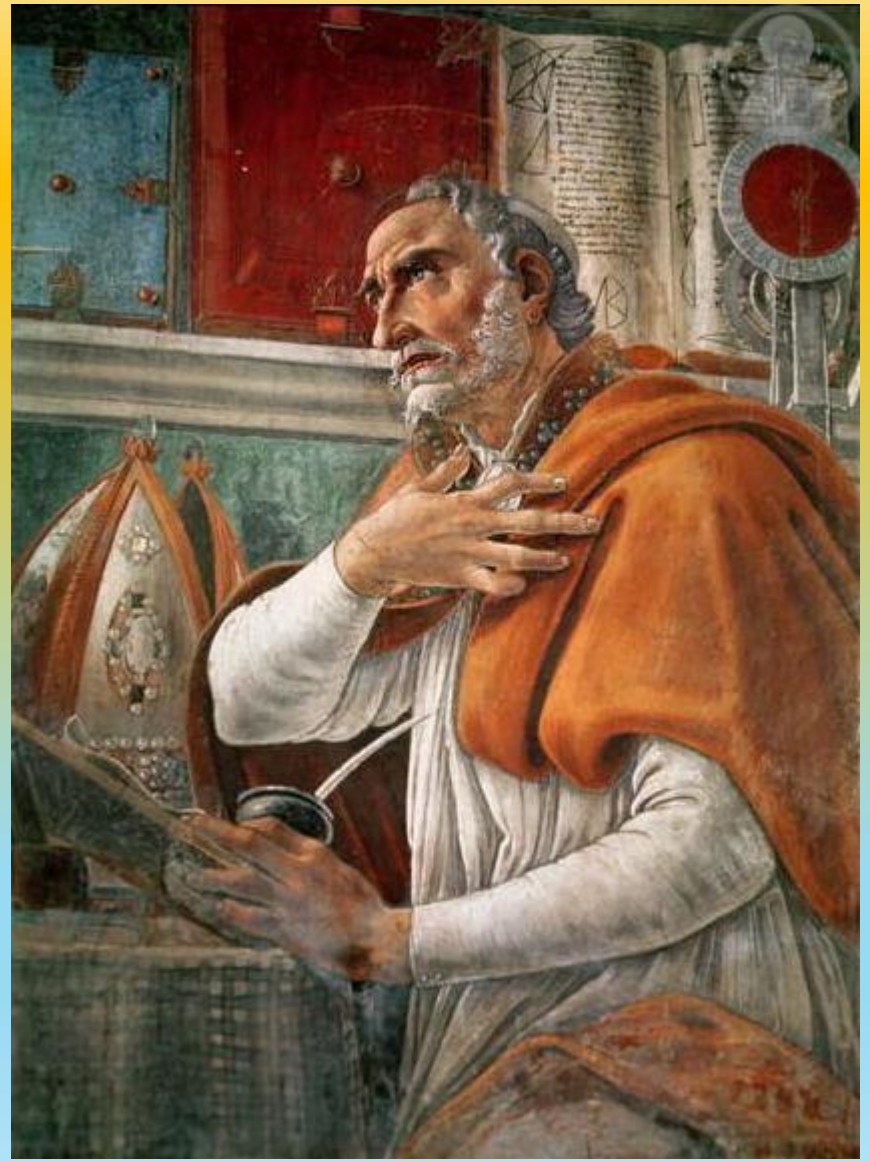

SCHOLASTIKA (GR. ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΣ – MOKYKLINIS).

Viduramžių kalbėtojas turėjo aiškinti religines dogmas ir Biblijos teiginius. Svarbu buvo ne įrodyti, o įteigti. Todėl suklestėjo formalioji logika, spekuliatyvus mąstymas – teorinių aiškinimų kūrimas protaujant.

Teologijai pasitelktas Scholastinis metodas, nukreipdamas protą ir filosofines mintis į apreiškimo tiesas, siekė giliausios tikėjimo turinio įžvalgos, kad galėtų sistemiškai atremti proto iškeliamus priekaištus apreiškimo turiniui.

Scholastinė filosofija stengėsi ne atrasti, o pagrįsti ir paneigti. Apeliacija į citatas iš Šventojo Rašto – įrodymų pagrindas. Pagal scholastikos etiką „daryti gera“ reiškė klausyti Dievo.

TOMAS AKVINIETIS (1225–1274)

– domininkonų vienuolis, ryškiausias scholastinio mokymo atstovas, filosofas teologas, kartu su Augustinu padaręs didelę įtaką teologijos vystymuisi. Akvinietis griežtai laikėsi Aristotelio filosofijos, išleido jo darbams komentarus. Šis mąstytojas išpuoselėjo dogmatiką ir scholastiką sudėtinga terminologine sistema.

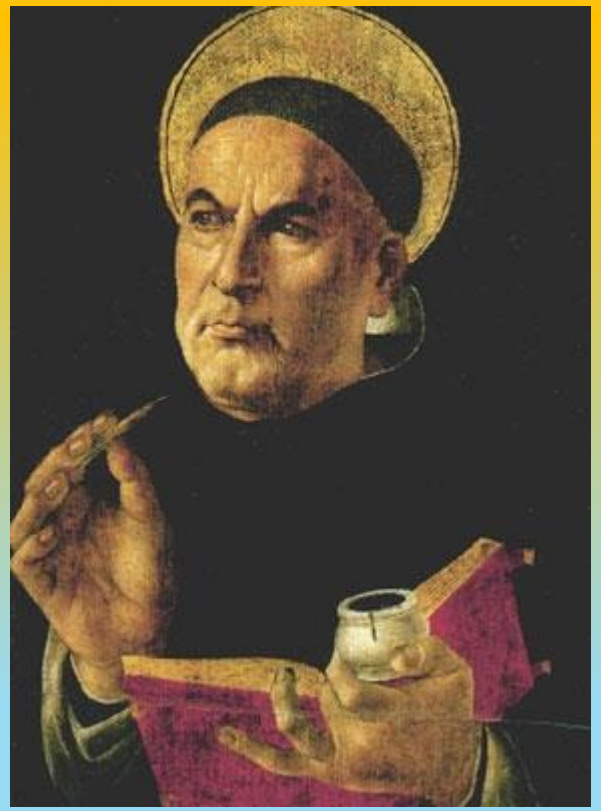

UNIVERSITETINIAI DISPUTAI

XI–XII a. atsiradus universitetinėms paskaitoms, šalia religinės iškalbos atgijo moksliniai disputai. Universitetiniai disputai, būtini norint gauti mokslinį laipsnį, išsiliedavo į audringas batalijas. Tad suklestėjo ginčo menas.

RENESANSAS

Renesanso laikotarpiu suklestėjus filosofijai, menams, tobulėjo grožinė literatūra, kalbos pasižymėjo racionalumu, nuoseklia dėstymo logika, glaudžia daikto ir jį apibūdinančio žodžio jungtimi .

Su Renesansu susijęs tikrasis retorikos atgimimas – Cicerono, Kvintiliano bei graikų autorių, ypač Aristotelio, darbų atradimas.

Klasikai analizuojami ir kopijuojami, jie įkvepia naujas idėjas ir jų pavyzdys moko gero stiliaus. Bet svarbiausia, jais remiamasi mokantis būti paveikiais visuomenės veikėjais, valdytojais ir valdovais.

Retorika grąžinama į viešojo gyvenimo centrą. Ji neatsiejama nuo humanizmo idėjų, filosofijos ir literatūros. Renesanso autoriai vadovaujasi ne tik Antikos stiliumi bei iškalba, bet ir antikinėmis vertybėmis.

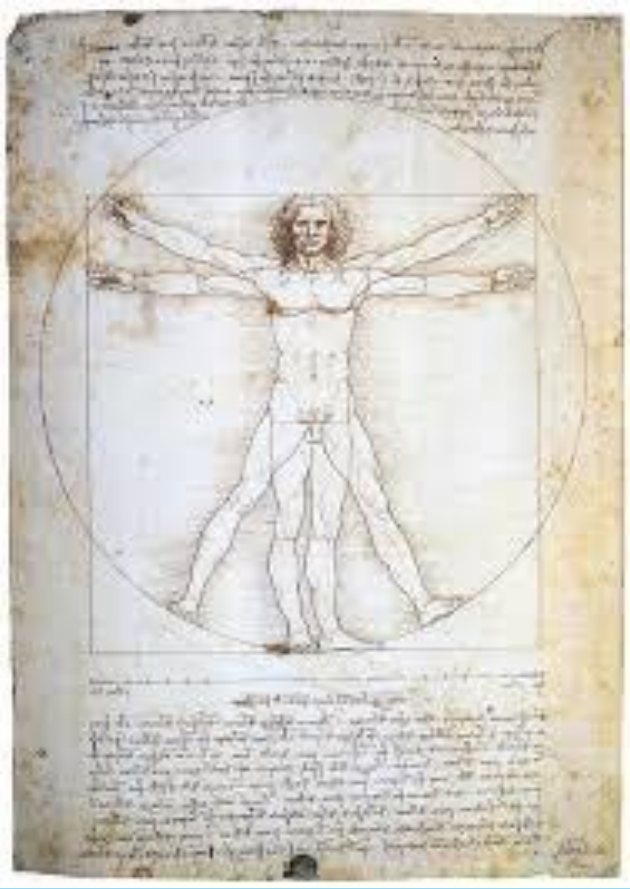

RENESANSO IŠKALBOS KRYPTYS

Pirmoji valstietiškoji plebėjiškoji, biurgerinė, kuriai buvo būdingos išsivaduojamosios ir reformacinės idėjos, pvz., Prahos universiteto rektorius Janas Husas paskaitas skaitė čekų kalba, o Martynas Liuteris, sekdamas antikos oratoriais, gimtąja vokiečių kalba skleidė reformacijos idėjas.

Klasikų idėjos ir mokymas buvo perteikiamas gimtosiomis kalbomis, paprastesne kalba.

RENESANSO IŠKALBOS KRYPTYS

Antroji kryptis – karališkoji, kunigaikštiškoji.

Retorika visiems laikams tampa manipuliacijos priemone par excellence, leidžiančia be išlygų manipuliuoti klausytojais, naudojantis ne tik stiliumi, bet ir žongliravimu argumentais, įsitikinimais, mintimis ir vertybėmis.

Renesanso vadovui, kaip ir Atėnų piliečiui, aukščiausia vertybė buvo šalies (plg. graikams – polio) gerovė. Bet priemonės ir būdai, leidžiantys tai pasiekti, nepaprastai skyrėsi.

Renesanso retorika buvo labiau orientuota į realųjį visuomenės gyvenimą, o ne į idealistinį projektą, į politiką, o ne į filosofiją, į empiriką, o ne į abstrakciją. Retorika įgavo labai aiškią praktinę, manipuliacinę ir sykiu politinę pakraipą – garantuoti kalbančiajam valdžią

RETORIKA PRANCŪZIJOJE

XVI amžiuje, veikiamos religinių kovų, reformacijos judėjimų, itin suklestėjo viešosios kalbos Prancūzijoje. Oratorinio meno centru tapo Moralės ir filosofijos akademija, kovojusi su scholastika ir lotynų kalba retorikoje, siekusi prancūzų kalbos įsitvirtinimo visuomeniniame gyvenime, leidusi retorikos knygas prancūziškai. Prancūzijoje atsirado daug specializuotų knygų, skirtų pokalbio retorikai, susirašinėjimui, metamorfozei, netgi mįslių retorikai.

ANTUANAS FOKLENAS

Antuanas Foklenas (Antoine Fouquelin) knygoje Prancūzų retorika (1555) naudojosi lotynų nustatytu retorikos, kaip meno gražiai ir elegantiškai kalbėti, apibrėžimu, kalbėjimo estetika ir rėmėsi vien poetais, siekdamas iliustruoti figūrų tipologiją, o tai lėmė literatūros estetizavimą.

Priešingai nei Aristotelio darbuose, čia labiau nueita į figūrų, o ne į įtikinimo retoriką.

PRANCŪZŲ REVOLIUCIJA

XVIII amžiaus pabaigoje Europą sukrėtusi revoliucijų banga atgaivino diplomatines ir politines kalbas. Aistringi Prancūzijos revoliucijos kalbėtojai

O. Ž. Robespjeras, Ž. Maratas, Ž. Ž. Dantonas ir kt. propagavo socialines ir filosofines XVIII amžiaus prancūzų švietėjų Ž. Ž. Ruso, Voltero idėjas. Revoliucijos atoslūgio metu politinės kalbos skambėjo parlamentuose.

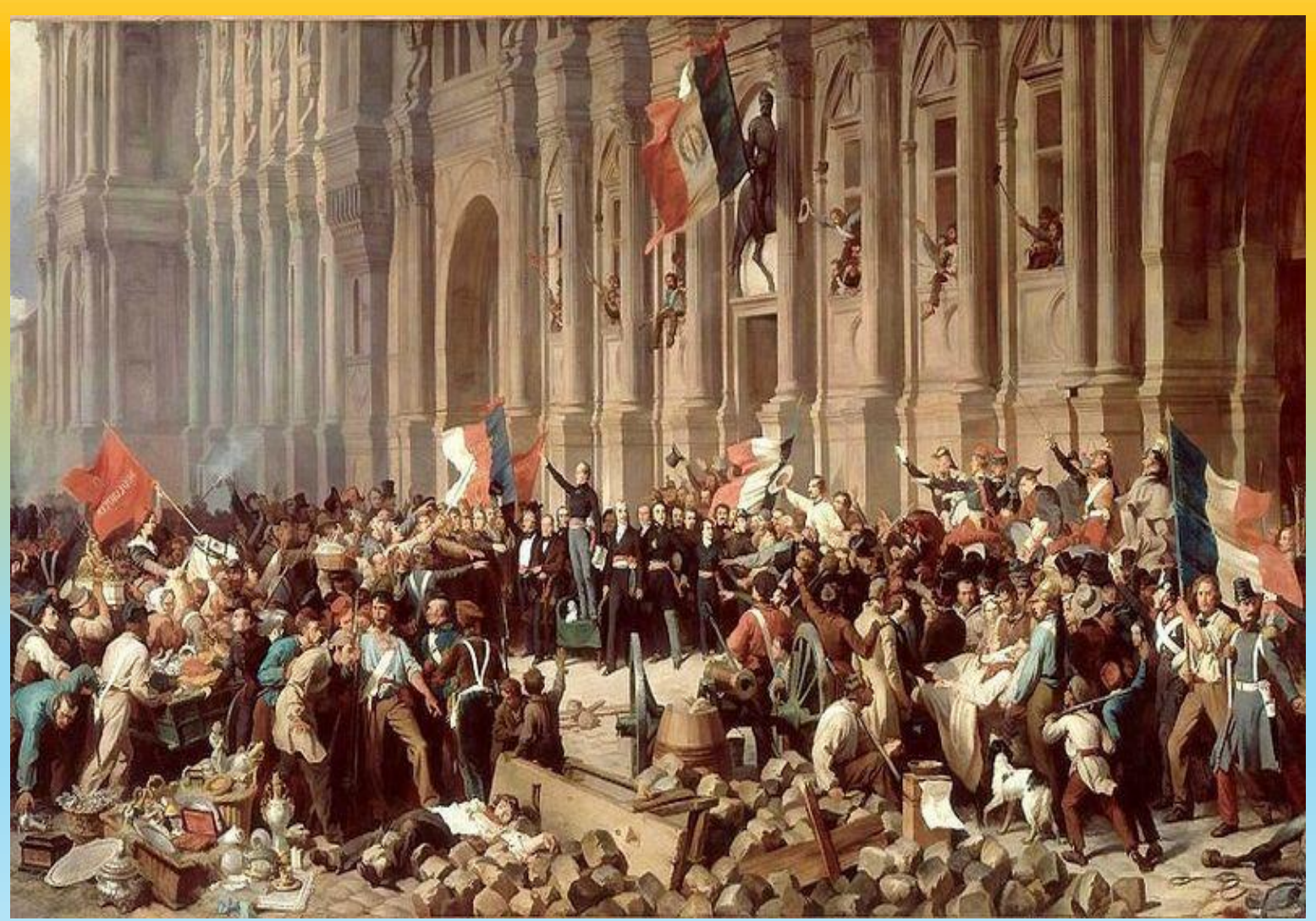

XIX – XX A.

XIX amžiuje D. Ordineras knygoje Naujoji retorika (1866) kvietė atsisakyti kalbos puošmenų, perifrazių, retorika silpnėjo, Prancūzijoje išliko tik universitetuose .

XX amžiaus viduryje ėmė klostytis naujoji retorika, pretenduojanti sukurti literatūros teoriją, poetiką.

Studijuojantys tradicinę retoriką, integravo ją į humanitarinius mokslus ir stengėsi įjungti į šiuolaikinės lingvistikos problematiką, kiti iš dalies ją perėmė kaip metodologinį pagrindą, treti atmetė bet kokią galimybę gaivinti senąjį mokslą

UŽDUOTIS PASIRINKTINAI

Trumpai papasakoti, kaip keitėsi požiūris į retoriką nuo Antikos iki XX a.

Pristatyti pasirinktą viduramžių oratorių (Tomas Akvinietis, Šv. Pranciškus ar kt.)

Papasakok apie scholastiką

Pristatyti pasirinktą renesanso oratorių (Montaigne, Giordanas Bruno, Erasmus Roterdamietis, Martin Luther, Kalvinas, Nicolás Machiavelli ar kt.)
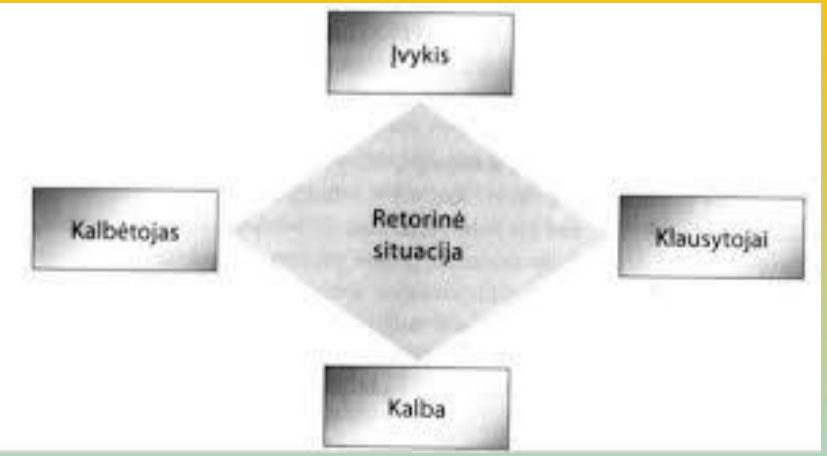
Pristatyti pasirinktą Apšvietos laikotarpio oratorių (Volteras, Ž.Ž.Ruso, Prospjeras ar kt.)